

Analysis of the Lifestyle of Exemplary Women of the Islamic Revolution: A Case Study of the Wives of Martyrs Who Defended Holy Shrines

Maryam Goodarzi¹, Ezatsadat Mirkhani²

DOI: 10.30497/esi.2024.246475.1792

Abstract

In this study, an analysis was conducted on the lifestyle of a group of women who hold an esteemed and elevated position in Iranian public opinion, with the aim of identifying the individual and social characteristics of women who exemplify the ideals of the Islamic Revolution. This research employed a descriptive content analysis methodology with an inductive approach. The sampling method was purposive, utilizing the snowball technique. In this regard, semi-structured in-depth interviews were conducted with 24 wives of martyrs who defended holy Shrines. The coding process was implemented at three levels to identify concepts, subcategories, and main categories. The findings revealed several key aspects in the lifestyle of women who exemplify the Islamic Revolution, including modesty in dress and social relations, faithful and uncomplicated marriages, trust in God and practical belief in the afterlife with detachment from material pursuits, affinity for the culture of martyrdom and martyrdom-oriented living, loving and honest relationships with spouses, enthusiasm for cultural and social engagement, and adaptability and patience. These categories were subsequently classified under two main themes: "Religious Commitment" and "Social and Economic Tolerance". Indeed, the lifestyle of the wives of martyrs who defended holy Shrines exhibited two significant characteristics: in matters pertaining to their personal and religious domain, they demonstrated strict adherence and high religious sensitivity; whereas in aspects related to social dimensions of life, interaction with the surrounding world, and material benefits, they showed flexibility, high adaptability, and detachment. This distinctive combination has differentiated this segment of Iranian women from others in society. It is hoped that by promoting the lifestyle of these exemplary women, steps can be taken toward the development and enhancement of Iranian women's lifestyle in general.

Keywords: lifestyle, value, belief, wives of martyrs, Shrine defenders.

1. M.A in Muslim Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author).
mgoodarzi317@gmail.com

2. Retired Assistant Professor of Department of Women's Studies, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
emirkhani@modares.ac.ir

واکاوی سبک زندگی بانوی تراز انقلاب اسلامی؛

مطالعه موردی همسران شهدای مدافع حرم

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۳

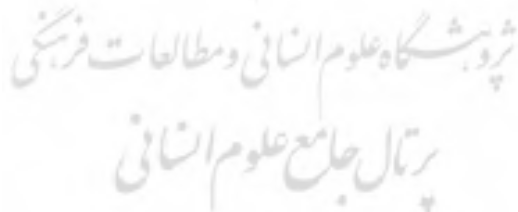
مریم گودرزی^۱

عزت السادات میرخانی^۲

چکیده

در پژوهش حاضر، واکاوی و تحلیل سبک زندگی گروهی از زنان که در جامعه ایرانی، جایگاهی ارزشمند و متعالی در اذهان عمومی دارند، باهدف دستیابی به مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فردی و اجتماعی زنان تراز انقلاب اسلامی، انجام شد. این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا با رویکرد استقرائی بود. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند، از نوع گلوله برفی بود. در این راستا، با ۲۴ نفر از همسران شهدای مدافع حرم مصاحبه عمیق نیمه‌ساختارمند صورت گرفت. کدگذاری در سه سطح شناسایی مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی انجام شد. یافته‌ها نشان داد در سبک زندگی زنان تراز انقلاب اسلامی، مقولاتی نظیر عفت در پوشش و روابط اجتماعی، ازدواج مؤمنانه و آسان، توکل و اعتقاد عملی به آخرت و بی‌توجهی به دنیای مادی، علاقه‌مندی به فرهنگ شهادت و شهیدانه زیستن، رابطه عاشقانه و صادقانه با همسر، اشتیاق به ایفای نقش فرهنگی و اجتماعی و سازگاری و صبوری احصا شد؛ سپس مقولات یادشده در قالب دو مقوله اصلی «تقید اعتقادی» و «تساهل اجتماعی و اقتصادی» دسته‌بندی شد؛ در واقع، سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم، این دو ویژگی مهم را داشتند: آنجا که به حوزه فردی و دینی این بانوان مرتبط بوده، همواره با سخت‌گیری و حساسیت بالای اعتقادی همراه بوده و آنجا که مربوط به ابعاد اجتماعی زندگی انسان، تعامل با دنیای پیرامون و بهره‌مندی از مادیات دنیوی بوده، با آسان‌گیری، سازگاری بالا و نداشتن تعلق خاطر از سوی همسران شهدای مدافع حرم همراه بوده است که همین امر موجب تمایز سبک زندگی این قشر از جامعه بانوان ایران از سایر زنان شده است. امید است با فرهنگ‌سازی سبک زندگی بانوان تراز بتوان گامی در راستای توسعه و اعتلای سبک زندگی بانوان ایرانی داشت.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، ارزش، همسران شهدا، مدافعان حرم، زنان تراز انقلاب اسلامی.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دانش اجتماعی مسلمین، دانشگاه تهران. تهران، ایران.

mgoodarzi317@gmail.com

emirkhani@modares.ac.ir

۲. استادیار بازنشسته گروه مطالعات زنان دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

بیان مسئله

سبک زندگی^۱ به‌خودی‌خود از نظر معنای لغوی یک مفهوم بدون جهت‌گیری است که با- توجه به فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و اصول هر فرد و جامعه قابل‌تعریف و بومی‌سازی است؛ از منظر واژه‌شناختی این مفهوم به معنای شیوه منحصر به فرد زیستن یک گروه یا جامعه است، اما در ساحت عمل و واقعیت اجتماعی، انواعی از سبک‌های زندگی را می‌توان مشاهده نمود که هر کدام برآمده از یک منظومه فکری یا جهان‌بینی ویژه است. مهدوی کنی در پژوهشی که انواع تعاریف سبک زندگی را مورد بررسی قرار داده، به این مطلب اشاره می‌کند که تقریباً در همه تعاریف‌ها، می‌توان دو مفهوم را یافت که در تعریف سبک زندگی در نظر گرفته شده است؛ و در واقع، هر دو مفهوم نیز به واژه «سبک» بازمی‌گردد: نخست، مفهوم وحدت و دوم، مفهوم تمایز؛ به این معنی که سبک زندگی حاکی از مجموعه عناصری است که کم‌وبیش به‌طور نظام‌مند با هم ارتباط داشته و یک کل را پدید می‌آورند که در واقع، همین اتحاد و نظام‌مندی این کل را از کل‌های دیگر متمایز می‌کند (مهدوی کنی، ۱۳۸۶، ص. ۲۰۹).

پیش از تطابق سبک زندگی با جهان‌بینی و نوع نگاه فرد به هستی، ابتدا باید نسبت به چارچوب شناختی مفهوم سبک زندگی اشراف پیدا کرد؛ به عبارت دیگر، ابتدا باید مفهوم سبک زندگی را شفاف ساخت؛ سپس نسبت به جهت‌دهی آن بر اساس جهان‌بینی، اقدام نمود. سبک زندگی عینیت‌یافته منش، خلق‌وخو، اعتقادات، ارزش‌ها، باورها و درونیات و کنش‌گری افراد در جامعه است.

در نگرش اسلامی، زن در مقام سنگ‌بنا و محور پیکره اجتماع انسانی با نقش‌های گوناگونی که می‌پذیرد، تأثیر بسزایی در حوزه اندیشه، رفتار و فرهنگ افراد جامعه دارد. واکاوی و تحلیل سبک زندگی گروهی از زنان که در جامعه ایرانی، جایگاه ویژه و متعالی در اذهان عمومی دارند، فرصت مناسبی را در اختیار قرار می‌دهد تا به مؤلفه‌ها و ویژگی‌های سیاسی و اجتماعی زنان تراز انقلاب اسلامی پرداخته شود.

مقاله حاضر با هدف شناسایی ویژگی‌ها و خصیصه‌های سبک زندگی زنان تراز انقلاب اسلامی، به بررسی ابعاد گوناگون زندگی همسران شهدای مدافع حرم پرداخته است. در اینجا منظور از شهدای مدافع حرم، آن دسته از شهدایی هستند که در دفاع از حریم و حرم اهل بیت^(ع) و مقدسات اسلامی، در مبارزه با گروهک‌های تکفیری فعال در منطقه غرب آسیا، به شهادت رسیده‌اند.

تا پیش از این، سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم، کمتر به عنوان یک موضوع مهم و حساس، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است؛ در حالی که این موضوع از جنبه‌های مختلفی قابل بررسی است؛ در واقع، اهمیت پرداختن به موضوع پژوهش حاضر از این جهت است که شرایط خانوادگی و زیست خانوادگی این شهدا به چه گونه‌ای بوده است که در رسیدن به یکی از کمالات انسانی که همان بذل جان و شهادت در راه خدا است، نائل شده‌اند. برخی پژوهش‌ها به صورت ویژه به بررسی ابعاد مختلف زندگی همسران شهدا پرداخته‌اند. برای مثال، محمدی نیکو؛ رضاپور میرصالح و متقی دستنئی (۱۴۰۱) با بررسی ابعاد گوناگون زندگی همسران شهدای جنگ تحمیلی، دو گونه سبک زندگی متمرکز بر ابعاد سلامت روانی- اجتماعی و سبک زندگی متمرکز بر گرایش معنوی- اخلاقی این افراد را شناسایی کردند. آن‌ها استدلال کردند که با داشتن چنین سبکی از زندگی، این گروه از بانوان، سلامت روان شناختی بیشتری نسبت به هم‌نوعان خود داشته و دارند. اما این پژوهش منحصر به همسران شهدای دوران دفاع مقدس است و بررسی ویژگی‌های ممتاز همسران شهدای مدافع حرم که به لحاظ زمانی به نسل جوان نزدیکتراند و قابلیت الگو شدن بیشتری دارند، مشمول این پژوهش نشده است.

در پژوهش دیگری، مقیمی فیروزآباد (۱۳۹۷) با بررسی ۲۷ وصیت‌نامه شهدای مدافع حرم، مؤلفه‌های سبک زندگی شهدای مدافع حرم را در ۴ حوزه ولایت‌پذیری، شهادت‌طلبی و اشتیاق به شهادت، ویژگی‌های شخصیتی و توصیه‌های معنوی و عبادی، دسته‌بندی کرده

است. در این پژوهش شاخص‌هایی برای زندگی خود شهدای مدافع حرم احصا شده و به‌طور خاص، تأکیدی بر رفتار و عقاید همسران آنها نشده است.

با بررسی‌های انجام‌شده، گونه دیگری از مطالعات که به‌طور خاص، ناظر به زندگی همسران شهدای مدافع حرم بوده‌اند، شناسایی شد. اما این پژوهش‌ها ناظر به فرآیند زندگی همسران شهدا پس از شهادت همسرشان یا چالش‌ها به مشکلات پیش روی این بانوان پرداخته‌اند. برای مثال، زیبایی نژاد و همکاران (۱۳۹۹) به عوامل مؤثر بر شروع پویای زندگی پس از تجربه سوگ همسر در این گروه از بانوان، پرداخته‌اند و دو طبقه کلی از اقدامات و آموزه‌های شناختی و رفتاری- عاطفی را برای شروع پویایی همسران شهدای مدافع حرم یافته‌اند.

در پژوهشی دیگر، خنجری و همکاران (۱۴۰۲)، با پدیدارشناسی تجربه زندگی همسران شهدای مدافع حرم، به چالش‌های زندگی این بانوان پس از شهادت همسرشان، دست یافته است؛ عمده این چالش‌ها در حوزه مشکلات روان‌شناختی، فردی، خانوادگی یا اجتماعی است که حتی گاهی به انزوای خودخواسته این افراد نیز منجر می‌شود. این پژوهش نیز زندگی همسران شهدای مدافع حرم در دوران پس از شهادت همسر را مورد بررسی قرار داده است.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، تا کنون هیچ پژوهشی به شناسایی مؤلفه‌هایی که زمینه‌ساز رشد یک شهید مدافع حرم در دامان نهاد خانواده شده، نپرداخته و جای خالی چنین مطالعه‌ای در بررسی سیره و سبک زندگی شهدا، به‌ویژه، شهدای مدافع حرم که در دوران معاصر زیسته‌اند، حس می‌شود؛ بنابراین، تمرکز بر ویژگی‌ها و مؤلفه‌های زندگی خانواده شهدای مدافع حرم، به‌ویژه، همسران آنها می‌تواند در ابعاد گوناگون، از جمله ویژگی‌های زندگی اجتماعی، اخلاقی، اقتصادی و فرهنگی برای سایر بانوان، به‌ویژه دختران جوان، الگو قرار گیرد.

چارچوب نظری

زن و ضرورت الگوی تراز

جامعه بشری متشکل از دو جنس مرد و زن است، اما در طول تاریخ، میزان توجهات به جنس زنان کمتر از مردان بوده است. شیوه‌های زندگی سنتی و نگاه‌های غلط و استعمارگرانه به زنان همواره بخشی از عوامل به حاشیه رانده شدن این افراد بوده است؛ با این حال، زن بستر اصلی ادامه حیات نسلی و بشری بوده و در جوامع گوناگون، نقش حیاتی در سامان دادن به نهاد خانواده را داشته است. این موضوع در جوامع اسلامی اهمیت دوچندان دارد؛ چراکه در این جوامع، نهاد خانواده ارزش اجتماعی بالا داشته و محوریت عاطفی و تربیتی در چنین نهادی بر عهده زن یا همان مادر خانواده است؛ بنابراین، بررسی ابعاد زندگی زنانه می‌تواند در ساخت آینده یک جامعه تأثیر بسزایی داشته باشد.

از سوی دیگر، جامعه اسلامی برای نیل به اهداف آرمانی و پیمودن مسیر سعادت خویش، به معرفی الگوی نمونه برای افراد جامعه، به‌ویژه، زنان نیاز دارد؛ زیرا الگوپذیری نقش ویژه‌ای در شکل‌گیری شخصیت انسان‌ها ایفا می‌کند و به صورت نیاز فطری در محیط خانواده و با پذیرش گفتار و رفتار اطرافیان، پدیدار می‌شود. قرآن کریم به صراحت الگوهای مثبت و منفی را معرفی نموده و اسوه‌های مثبت ثابتی را طرح می‌نماید تا در تمامی عصرها و برای همه نسل‌ها قابل‌اتکا و پیروی عملی باشد (فلاح تفتی، ۱۴۰۰، ص. ۸). الگو، یک واژه فارسی است و به مفهوم «سرمشق» یا «نمونه» رهنمون می‌شود. نزدیک‌ترین واژه به معنای الگو در ادبیات قرآنی، واژه «اسوه» است. واژه اسوه سه مرتبه در قرآن به‌کار رفته و معروف‌ترین آن آیه ۲۱ سوره مبارکه احزاب درباره شخصیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است (هدایت نیا، ۱۳۹۵، ص. ۲۱)؛ با این حال، معمولاً معرفی بانوی تراز اسلامی یا الگوی قابل پیروی با شخصیت‌های مقدس دینی گره خورده است. بدیهی است تمسک به آن ذوات مقدسه برای همه بانوان با سطوح مختلف ادراکی یکسان نیست؛ از این رو، شناسایی الگوهای دسترسی‌پذیر و یافتن سوژه‌های معاصر که موفق به پیمودن این مسیر، به‌ویژه در دنیای مادی معاصر شده‌اند، می‌تواند کیفیت زندگی زنانه را به‌ویژه با محوریت سبک زندگی دینی و

اسلامی، ارتقا بخشد. در واقع، تبعیت از الگو، برخلاف تقلید کورکورانه، امری مطلوب است؛ چراکه پذیرش و یا تقلیدی که مبتنی بر شناخت باشد، نه تنها مدموم نیست، بلکه ضرورت اجتماعی است و قرآن و روایات به آن توصیه نموده‌اند. قرآن کریم پیامبران را «اسوه» و الگوی مناسب رفتاری معرفی می‌کند: «مسلماً برای شما زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود برای آن‌ها که امید به رحمت خدا و روز رستخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند.» (احزاب، ۲۱). به این معنا شناخت و تبعیت از الگوهای انسانی در تربیت و شکل‌دهی رفتاری انسان تأثیر بسزایی دارند و به تکرارپذیری رفتار و کنش و واکنش‌های مثبت و منفی کمک می‌کنند.

باید توجه داشت که نقش زن در تمدن‌ها و فرهنگ‌های گوناگون، مختلف و متفاوت بوده است. تبیین آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۱) این است که زن در تعریف غالباً شرقی، مانند عنصری در حاشیه و بی‌نقش در تاریخ‌سازی و در تألیف غالباً غربی، موجودی است که جنسیت او بر انسانیتش غلبه دارد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه‌داری جدید است. زن مسلمان ایرانی تاریخ جدیدی را در مقابل چشم زنان جهان گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود، عقیف بود، محجبه و شریف بود و در عین حال در متن و مرکز بود. می‌توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه سیاسی و اجتماعی هم سنگر سازی - های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد. به این معنا، صحبت از پیدایش یک الگوی رفتاری جدید در میان است؛ آن هم از سوی زنان ایرانی که عمدتاً در جریان انقلاب اسلامی شکوفا شده است. در چنین مدلی، زن از انزوای شرقی و شی‌وارگی غربی خارج شده و در عین حال که محور تربیت و عفت در درون خانه است، فرصت کنش‌گری در عرصه اجتماعی و سیاسی را نیز دارد و بیرون از محیط خانه نیز می‌تواند با کرامت انسانی خود، هویت‌ساز باشد. با این نگاه، می‌توان زندگی زنانی را که از این حیث الگو بوده یا قابلیت الگوشدن دارند، با دقت بیشتری مورد بررسی قرار داد و با واکاوی اجزای کوچک‌تر سبک زندگی آنان، گام‌های اولیه‌ای برای بازتعریف بانوی تراز انقلاب اسلامی ارائه نمود.

مفهوم سبک زندگی

سبک زندگی به علایق، نظرات، رفتارها و جهت گیری رفتاری یک فرد، گروه یا فرهنگ اشاره می‌کند. این اصطلاح را نخستین بار، آلفرد آدلر^۱ (بی‌تا)، روان‌شناس اتریشی، استفاده کرد (آدلر، بی‌تا، ۲۴۵). سبک زندگی از جهات مختلف مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. مطالعه علمی موضوع سبک زندگی را برای نخستین بار، آلفرد آدلر انجام داد و بعد از آن، شاگردان وی گسترش دادند. آدلر و پیروان او سبک زندگی را به نحوه شکل‌گیری در دوران کودکی و نگرش‌های اصلی و وظایف اصلی زندگی و تعامل افراد با یکدیگر، به‌طور دقیق، مورد بحث و مطالعه قرار داده و آن‌ها را در قالب درخت سبک زندگی نشان دادند.

آنتونی گیدنز^۲، سبک زندگی را مجموعه منسجمی از تمامی رفتارهای یک فرد، در جریان زندگی روزمره می‌داند که درحقیقت، انسان باید برای شناخت مجموعه‌ای منظم، از رفتارها یا الگوهای کنش که به‌واسطه آن‌ها هدایت می‌شود، تلاش کند (کوزر^۳، ۱۳۷۸، ص. ۷۰). همچنین عده‌ای دیگر نیز سبک زندگی را شیوه‌ای نسبتاً ثابت می‌دانند، که هر فرد اهداف خود را به‌وسیله آن دنبال می‌کند و در واقع سبک زندگی، راهی برای رسیدن به اهداف است (کاوایانی، ۱۳۹۱، ص. ۱۶).

سبک زندگی از منظر اندیشمندان اجتماعی، تعاریف مختلفی دارد. از نظر لغت‌شناسی، اصطلاح سبک زندگی از ترکیب دو واژه «سبک» و «زندگی» تشکیل شده است. در معنای زندگی، ابهامی وجود ندارد، ولی واژه «سبک» معانی زیادی را شامل می‌شود. ریشه انگلیسی واژه «سبک» یا همان style از زبان لاتین و فرانسه، به ترتیب، «Stilus» و «Stylus» به معنای اشیای نوک‌تیز فلزی همچون نیزه و قلم حجاری است. در زبان لاتین امروزی، Style حامل معانی متعددی است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از: نوع، روش، شکل دادن یا طراحی چیزی (مانند موی سر) یا اشیاء (مانند تکه‌هایی از البسه یا اسباب و وسایل) به‌منظور ایجاد

-
1. Alfred Adler.
 2. Anthony Giddens.
 3. Coser.

جذابیت، کیفیت برتر در ظاهر، طراحی یا رفتار، تطابق با معیارهای شناخته‌شده، شیوه‌ای که برآورنده و مناسب پنداشته می‌شود، زیبایی، ظرافت یا سهولت، نحوه یا شکل متمایز و قابل‌شناسایی در یک رشته هنری، شیوه مشخصی از تعبیر (در نوشتار یا سخنرانی)...، روش یا تکنیکی خاص که به‌واسطه آن چیزی انجام، خلق یا اجرا می‌گردد. طریقه نوشتار یا گفتار (که در مقابل محتوا قرار دارد)، و درواقع، طرز نگرش خاص افراد است که بیانگر و ممیز راه زندگی است (مهدوی کنی، ۱۳۸۶، صص. ۲۰۱-۲۰۲).

در حالی که عمده تعاریف دانشمندان غربی از «سبک زندگی»، حول مفاهیمی همچون مصرف‌گرایی و الگوی مصرف (گیدنز، ۱۳۸۲)، مدگرایی (آسابرگر^۱، ۱۳۷۹)، الگوهای روابط اجتماعی (Evanse Jackson, 2007)، نحوه سامان‌دهی زندگی برای تحقق نیازها از طریق رفتارهای به‌خصوص (گیدنز، ۱۳۸۲)، شیوه تمایزبخش زندگی افراد (Bourdieu, 1984) و سازنده هویت اجتماعی و شخصی افراد (Thyra, 1996) است، برخی از دانشمندان اسلامی، تعریف متفاوتی از سبک زندگی دینی یا اسلامی ارائه داده‌اند. در این تعاریف، به‌جای مصرف، عمده توجهات به هدف و غایت زندگی انسانی متمرکز شده است. برای مثال، می‌توان از دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان نسبت به معناشناسی «سبک زندگی» به هدف زندگی از دیدگاه اسلام (شهید مطهری، ۱۳۷۹)؛ حقوق متقابل والدین و فرزندان (پاک‌نیا، ۱۳۸۲)؛ رضایت از زندگی از دیدگاه احادیث اسلامی (پسندیده، ۱۳۸۴)؛ زندگی در پرتو اخلاق (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶)؛ هدف و مقصد زندگی اسلامی (فقیهی، ۱۳۷۶)؛ و هدف و فلسفه زندگی (جعفری، ۱۳۷۹) اشاره کرد. همچنین در آثار اندیشمندان گذشته، مانند ابن‌خلدون نیز می‌توان رهیافت‌هایی از موضوع سبک زندگی را یافت؛ برای مثال، ابن‌خلدون به تفاوت میان سبک زندگی و شیوه‌های بادیه‌نشینی و شهرنشینی رهنمون داده است (ابن‌خلدون، ۱۳۷۳). گرچه برخی از اندیشمندان معتقدند که مفهوم سبک زندگی مفهومی جدید است و درحال حاضر، درحال بسط است، این نکته نیز حائز اهمیت است که سبک زندگی، از مفاهیم

1. Asa Berger.

مدرن عقلانیت و فردیت منبعث گشته است (رضوی طوسی و شعبانی اصل، ۱۳۹۱). به هر جهت، به نظر می‌رسد، وجود اشتراک لفظی در باب ماهیت مقوله سبک زندگی، تا حدی، تبیین مسئله پژوهش حاضر را با سختی مواجه سازد.

درواقع، سبک زندگی در منظومه فکری متفکران اسلامی، بیشترین شباهت را به مفهوم «سیره» دارد؛ شهید مطهری با اشاره به مفهوم لغوی سیره، اینگونه بیان می‌دارد که «سیره» یعنی نوع راه رفتن. سیره بر وزن فعلة است و فعلة در زبان عربی، دلالت می‌کند بر نوع. مثلاً جلسه یعنی سبک و نوع نشستن و این نکته دقیقی است. سیر یعنی رفتن، رفتار، ولی سیره به معنای نوع و سبک رفتار است (مطهری، ۱۳۶۸، ص. ۴۸). درواقع، وقتی در ادبیات دینی صحبت از سیره به میان می‌آید، منظور نوع یا همان سبک رفتاری بزرگان دین است. آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۴ و ۱۳۹۵) نیز سبک زندگی را هم‌ردیف «روش زندگی»، «چگونگی منش زندگی» و «عادات زندگی» به‌کار برده‌اند. که می‌تواند از سویی حکایت از دلالت سبک زندگی بر رفتارهایی داشته باشد که به عادت هر فرد یا جامعه تبدیل گشته و از سوی دیگر، سبک زندگی نه تنها بر نفس عمل و رفتار، بلکه بر کیفیت شیوه و روش و چگونگی رفتارها نیز دلالت دارد. بر همین مبنا در سبک زندگی، چگونگی آن دسته از رفتارهای فردی و اجتماعی مورد توجه است که برای انسان به یک عادت تبدیل شده و از نوعی تداوم برخوردار باشد.

در منطق قرآن نیز منبع دینی سبک زندگی، سیره عملی پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و اله و سلم و سیره رفتاری اهل بیت علیهم‌السلام در حیات فردی و اجتماعی انسان معرفی شده است. چنان‌که در یکی از آیات قرآن ذکر شده که «مسلماً برای شما در زندگی، رسول خدا، سرمشق نیکویی بود، برای آن‌ها که امید به رحمت خدا و روز رستخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند» (احزاب، ۲۱). در تفسیر این آیه، حیات معقول، به‌واقع، نوعی از زندگی شمرده می‌شود که در پرتو عقلانیت دینی شکل یافته و در آن تمامی استعدادها و وجود آدمی در برطرف ساختن نیازهای مادی و معنوی او به فعلیت رسیده و در پرتو این عقلانیت، انسان

به کمالات مطلوب الهی و آرمان‌های متعالی انسانی نائل می‌آید (جعفری، ۱۳۷۹، صص. ۳۴۷-۳۴۹).

به‌طور خلاصه، سبک زندگی در اندیشه اسلامی، مجموعه‌ای از بینش‌ها و کنش‌ها و رفتارهای افراد است که در زندگی فردی و اجتماعی، بر پایه مبانی اصول و اهداف برخاسته از شریعت مقدس اسلام، انجام می‌شود؛ گرچه سبک زندگی، بیشتر متأثر از محیط بیرونی و الگوهای گذشته و حاضر در زندگی است که به تدریج، برای هر فرد شکل گرفته است. اما درحقیقت، سبک زندگی، بیانگر ظهور پارادایمی انسانی است؛ از همین رو، سبک زندگی را باید مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، نگرش‌ها، ارزش‌ها و شیوه‌های کنش و رفتار، حالات و سلیق در هر چیزی مانند، الگوهای روابط اجتماعی، کار، اقتصاد و فرهنگ دانست و همین امر موجب تغایر و تمایز سبک زندگی انسانی در جوامع مختلف است (تاج‌بخش، ۱۳۹۹، صص. ۳۴۳).

سبک زندگی ایرانی اسلامی، در جامعه ایران و به آن دلیل که متصف به قید اسلامی و در جوهره دینی آیینی است، نوعی خاص از سبک زندگی و مبتنی بر فرهنگ ملی ایران است که تمامی شئون و ساحات مختلف انسانی را شامل می‌شود. درحقیقت، این سبک زندگی مبتنی بر گزاره‌هایی چون خدامحوری، مسئولیت‌پذیری، خودباوری، اخلاق انسانی، معنویت‌گرایی، توجه به فطرت پاک انسانی، محبت، رفق و مدارا و ساده‌زیستی است و در تمام حوزه‌های رفتارهای فردی و اجتماعی، ظهور و بروز پیدا می‌کند و درعین حال، ابزاری برای ابراز هویت فردی و گروهی نیز هست.

نکته حائز اهمیت در بررسی سبک زندگی اقشار مختلف جامعه ایرانی، باتوجه به پیوند تاریخی فرهنگ عامه ایرانی با شریعت اسلامی، در نظر داشتن تفاوت‌های ماهوی آن با منشأ و مبدأ سبک زندگی‌های غربی است. نقطه تمایز اصلی این دو نوع سبک زندگی نیز در نوع نگرش به مقوله عقل‌گرایی است؛ در واقع، نوع رویکرد به عقل‌گرایی، سبک‌های مختلفی از زندگی را نشان می‌دهد که نمی‌توان از رابطه‌مندی و تأثیرپذیری آن در مقوله سبک زندگی،

خصوصاً در حوزه رفتارهای دینی، غفلت ورزید. از طرفی، در نقطه مقابل عقلانیت دینی، ضمن آن که به انسان توانایی فعالیت و کنش مؤثر و داشتن برنامه در تمامی امورات زندگی، اعم از محاسبه، کنترل، تلاش، فعالیت و به طور کلی برخورد عاقلانه با تمامی پدیده‌های مرتبط به زندگی را می‌دهد، مهم‌ترین ویژگی آن توحیدگرایی، وحی‌محور و جامع‌نگر بودن است؛ بر این اساس، رابطه مستقیم و مورد وثوقی بین عقل‌گرایی و انتخاب مدل و سبک و شیوه زندگی، برقرار است که در حوزه فرهنگ دینی مورد توجه قرار می‌گیرد.

با این نگرش می‌توان مدعی شد که مفهوم سبک زندگی در گروه مورد مطالعه این پژوهش، یعنی همسران شهدای مدافع حرم، ارتباط تنگاتنگی با سیره و شیوه زیستن دارد؛ در واقع، مؤلفه‌هایی که زندگی این زنان را سرشار از حس معنویت و پیوند عاطفی با خداوند کرده، آن چیزهایی است که پیش از هر چیز، اتصال روحی و عقلانی آنان را با مبدأ و غایت این جهان هستی، یعنی ذات احدیت، برقرار می‌سازد. اینک با این تفصیل، می‌توان به سراغ شناسایی مؤلفه‌های اساسی سبک زندگی این بانوان رفت.

با توصیف حاضر، نوشتار پیش رو در پی یافتن پاسخ‌های روشن و مستدل برای این پرسش اصلی است که «ویژگی‌ها و مؤلفه‌های اساسی سبک زندگی زنان تراز انقلاب چیست؟»؛ همچنین پرسش فرعی پژوهش حاضر بر این امر متمرکز خواهد بود که «سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم چه ویژگی‌هایی دارد؟».

روش پژوهش

این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا با رویکرد استقرائی بود. با بهره‌گیری از استراتژی استقرایی با تعداد ۲۴ نفر از زنانی که همسرشان در دوران مبارزه با داعش در عراق و سوریه، حضور داشته و به شهادت رسیده‌اند، مصاحبه عمیق نیمه‌ساختارمند انجام شد.

روش انجام پژوهش تحلیل محتوای کیفی بوده است. تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته‌شده دانست (Fang Hsieh &

(Shanon, 2005). در این تحقیق، واحد تحلیل، متن در نظر گرفته شده است. در فرآیند انجام این پژوهش، از نرم‌افزار مکس کیودا، نسخه ۲۰۲۰، جهت طبقه‌بندی نظام‌مند و کدگذاری داده‌ها در سه سطح (۱) شناسایی مفاهیم، (۲) مقولات فرعی و (۳) مقولات اصلی استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه کلیه همسران شهدای مدافع حرم بوده است. روش نمونه‌گیری نیز به صورت نمونه‌گیری هدفمند بوده و سپس افراد مورد مطالعه، با استفاده از تکنیک گلوله برفی انتخاب شده‌اند؛ بدین صورت که در پایان هر مصاحبه، از مصاحبه‌شوندگان اطلاعاتی از افراد مشابه وضعیت خودشان دریافت و قرار مصاحبه با آنان تنظیم شد. شایان ذکر است که فرآیند انجام مصاحبه‌ها و گردآوری داده‌ها تا زمان حصول اشباع مقولات، ادامه یافت. جدول شماره ۱ آمار توصیفی از مصاحبه‌شوندگان حاضر در پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی جامعه مطالعاتی

اطلاعات توصیفی جامعه مطالعاتی	
جنسیت	زن
بازه سنی	۲۰ تا ۵۵ سال
گستره جغرافیایی	ساکن استان خراسان رضوی
وضعیت تأهل	متاهل - همسر شهید مدافع حرم

با مطالعه چندباره متن پیاده‌شده مصاحبه‌ها، فرآیند کدگذاری انجام شد؛ سپس با استفاده از شیوه اعتبار سازه با محوریت سازه «سبک زندگی»، یافته‌های تحلیل شده اعتبارسنجی شدند که آیا نتایج برآمده از متن مصاحبه‌ها واقعاً از مؤلفه‌های سبک زندگی گروه مورد مطالعه تبعیت می‌کند یا خیر. بدین ترتیب، شیوه ارزیابی نتایج نیز مبتنی بر باورپذیری، تأییدپذیری، انتقال‌پذیری و استمرار نتایج انجام شد.

یافته‌های پژوهش

با توصیفی که گفته شد، در راستای نیل به هدف پژوهش حاضر، پس از گردآوری مبانی نظری موضوع پژوهش، مصاحبه‌هایی با همسران شهدای مدافع حرم شکل گرفت تا مؤلفه‌های کلیدی سبک زندگی و ویژگی‌های سیاسی و اجتماعی همسران شهدای مدافع حرم در جایگاه نمونه‌ای از زنان تراز انقلاب اسلامی، به دست آید که پس از انجام مراحل کدگذاری و مقوله‌بندی، ۷۳ گزاره کدگذاری شد. جدول شماره ۲، نشان‌دهنده فرآیند بررسی، تحلیل و کدگذاری متن مصاحبه‌های انجام‌شده است.

جدول ۲. شناسایی و احصای مفاهیم بر اساس متن مصاحبه‌های انجام‌شده

مفهوم	متن
آسان‌گیری در مهریه به نیت معصومین ^(ع)	ما خیلی ساده زندگی مان را شروع کردیم، ازدواجمان خیلی ساده بود، شروع زندگی مان هم خیلی ساده بود، ۱۴ تا سکه.
ترجیح ملاک‌های معنوی در انتخاب همسر	ایشان می‌گفت که مثلاً ملاک‌های شما چه است و این‌ها. بیشتر همان اخلاق و ایمان بود که برای من مهم بود، واقعاً مادیات و این‌ها برای من مهم نبود؛ یعنی زندگی را مثلاً زیاد سخت نگرفتم.
توسل به سیدالشهداء بعد از اعزام همسرشان به سوریه	شهید هم که شدند، هر شب من زیارت عاشورا می‌خواندم. از موقعی که من دیگر راضی شدم و ایشان رفتند سوریه، من هر شب نذر کردم که زیارت عاشورا بخوانم که برای ایشان اتفاقی نیفتد.
همراه و هم‌قدم همسر	رفتیم آنجا، پول نداشتیم خلنه رهن کنیم، به یک زیرزمین بزرگ، ۱۵۰ تومان رهن و برجی ۲۵۰۰ می‌دادیم. هیچ چیزی هم نبردیم. فقط یک دلنه فرش و یک دست لحاف بردم و ظرف و ظروف اندازه خودم؛ نه یخچال نه تلویزیون، هیچ چیزی. ۱ سال دیگر گوشت‌ها را خانه همسایه می‌گذاشتیم توی یخچال. مثلاً هر موقع لازم داشتیم، بگیریم.
مقید به نماز جماعت	ما اصلاً هروقت از بچگی از خلنه می‌آمدیم بیرون، هر جا صدای اذان بود، نزدیکترین مسجد می‌رفتیم نماز. این کار را من همین الآن هم حتی دارم.

در ادامه پس از بررسی کدهای مرتبط و متون کدگذاری‌شده، کلیه کدها در ۷ مقوله فرعی، دسته‌بندی شدند. جدول شماره ۳ نمونه‌ای از فرآیند تفکیک و مقوله‌بندی کدها را نشان می‌دهد.

جدول ۳. استباط مقولات فرعی براساس دسته‌بندی مفاهیم احصا شده در پاسخ به سبک زندگی زن تراز انقلاب اسلامی

مفهوم	مقوله فرعی
ترجیح ملاک‌های معنوی در انتخاب همسر	ازدواج مؤمنانه و آسان
پرهیز از تجمل در عروسی و ازدواج آسان	
آسان‌گیری در مهریه به نیت معصومین ^(ع)	
معیارهای مؤمنانه برای همسرگزینی	
مقید به برگزاری عروسی سالم و حلال	
عفت در پوشش و روابط اجتماعی	تقید اعتقادی
متوکل و معتقد به آخرت و بی‌توجه به دنیای مادی	
علاقه‌مند به فرهنگ شهادت و شهیدانه زیستن	
ثبت خاطرات و دل‌نوشته‌ها بعد از شهادت همسر	علاقه‌مند به فرهنگ شهادت و شهیدانه زیستن
توسل به سیدالشهدا بعد از اعزام همسرشان به سوریه	
نقش شهادت و جنگ در بازی‌های کودکی	
ارتباط نزدیک معنوی با قبور شهدا	
آموزش رایگان فرزندان شهدای مدافع به نیت شهید	
الگوگیری از زندگی سیدالشهدا ^(ع)	علاقه به مطالعه زندگینامه خانواده شهدا
علاقه به مطالعه زندگینامه خانواده شهدا	

سپس با بازبینی کلیه زیرمقولات به دست آمده و با هدف به دست آوردن یک شمای کلی از جنبه‌های مختلف سبک زندگی همسران شهدای مصاحبه‌شونده، تعداد ۷ مقوله فرعی به دست آمده در قالب ۲ مقوله اصلی دسته‌بندی شدند. جدول شماره ۴، همه مقولات اصلی را به همراه زیرمقوله‌های شان نشان می‌دهد.

جدول ۴. شناسایی و طبقه‌بندی مفاهیم، مقولات فرعی و اصلی در پاسخ به سبک زندگی بانوی تراز اسلامی

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
ازدواج مؤمنانه و آسان	رابطه عاشقانه و صادقانه با همسر	تساهل اجتماعی و اقتصادی
همراه و هم‌قدم همسر		
اعتماد متقابل در رابطه تأهل		
ابراز علاقه دلبرانه به همسر		
رابطه عاشقانه و صمیمی با همسر		
صبور در برابر زخم‌زبان‌های اطرافیان در مسائل مالی خانواده شهدا	سازگار و صبور	
کم‌توقع و ساده‌زیست		
سازگار در زندگی		
صبر و استقامت با الگوگیری از حضرت زینب (س)		
بخشندگی و بذل و بخشش		
صبور		
اهل منطق و مدارا در زندگی مشترک		
تاثیرگذاری اخلاقی و اعتقادی روی اطرافیان	مشتاق به ایفای نقش فرهنگی و اجتماعی	
دلبستگی به فعالیت‌های بسیجی در نوجوانی		
حمایت از دغدغه‌های فرهنگی و شغلی		
همسر		

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
توجه به نقش تربیت نسل شیعه در مادران		
مقید به نماز جماعت		
فعالیت در بسیج و گروه‌های فرهنگی مدرسه		
ترجیح ملاک‌های معنوی در انتخاب همسر	ازدواج مؤمنانه و آسان	
پرهیز از تجمل در عروسی و ازدواج آسان		
آسان‌گیری در مهریه به نیت معصومین ^(ع)		
مقید به برگزاری عروسی سالم و حلال		
معیارهای مؤمنانه برای همسرگزینی		
پرهیز از چشم و هم‌چشمی و حرف دهان مردم	توکل و اعتقاد به آخرت و بی‌توجه به دنیای مادی	تقید اعتقادی
ایمان به معاد و دلگرمی به اجر اخروی		
برای همراهی با اعزام شهید		
روحیه توکل و سپردن عاقبت امور به تقدیر الهی		
حساس بودن به رعایت حجاب کامل	عفت در پوشش و روابط اجتماعی	
عفت و حیای اجتماعی		
حیا در ارتباط با نامحرم		
توسل به سیدالشهداء بعد از اعزام همسرشان به سوریه	علاقه‌مند به فرهنگ شهادت و شهیدانه زیستن	
ثبث خاطرات و دلنوشته‌ها بعد از شهادت همسر		
آموزش رایگان فرزندان شهدای مدافع به نیت شهید		

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
نقش شهادت و جنگ در بازی‌های کودکی		
ارتباط نزدیک معنوی با قبور شهدا		
الگوگیری از زندگی سیدالشهدا ^(ع)		
علاقه به مطالعه زندگینامه خانواده شهدا		

یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که سبک و سیاق زندگی همسران شهدای مدافع حرم به‌مثابه زن تراز انقلاب اسلامی، آمیزه‌ای از ویژگی‌های فردی اخلاقی، اثرگذاری‌های اجتماعی و پایبندی به اصول و مبانی اعتقادی است؛ در واقع، ویژگی‌های خلقی افراد که حاصل خودساخته بودن آنان در سنین نوجوانی و جوانی است در کنار ایمان قلبی به ارزش‌های اسلامی و روحیه شهیدانه زیستن، دو بال اصلی پیمایش مسیر تبدیل شدن به زن شاخص و تراز انقلاب اسلامی است.

همان‌گونه که در جدول شماره ۴ نیز پیداست، تقید اعتقادی، یکی از دو مقوله اصلی حاضر در سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم است که در بردارنده موضوعات مهمی همچون عفت در پوشش و روابط اجتماعی، توکل و اعتقاد به آخرت و علاقه قلبی به فرهنگ شهادت و سبک زندگی شهدا است.

صبوری و سازگاری، ازدواج مؤمنانه و آسان، رابطه عاشقانه و صادقانه با همسر و اشتیاق داشتن به ایفای نقش فرهنگی و اجتماعی نیز عوامل سازنده دومین مقوله اصلی تحت عنوان «تساهل اجتماعی و اقتصادی» است. برای تبیین موضوعات ذکر شده در ادامه، توضیحاتی برای هریک از مقولات فرعی شناسایی شده خواهد آمد تا جنبه‌های عینی موضوع به‌صورت روشن‌تری بیان شود.

مسئله عفت در پوشش و روابط اجتماعی، یکی از مقولات مهمی است که بسیار مورد-تأکید خود شهدا و همسرشان بوده است. پایبندی شخصی و اعتقاد قلبی این بانوان به امر حجاب در مقام واجب شرعی و تأمین‌کننده امنیت اجتماعی، مثال‌زدنی است. برای مثال،

خانم دلشاد، همسر شهید سخندان بیان داشتند که «از حجاب من خیلی خوششان آمده بود و بعد می‌گفتند که بیشتر به خاطر حجاب شما خیلی مثلاً حجابم را دوست داشتند و خیلی برای از حجابم می‌گفتند». مشابه این مهم از خانم جرجانی همسر شهید عطایی در مواجهه با نامحرم، حتی در جلسه‌ی خواستگاری نیز مورد اشاره قرار گرفته است که «من اصلاً آقا مرتضی را نگاهش نکردم؛ از بس خجالت می‌کشیدم».

داشتن توکل، اعتقاد به آخرت و سپردن سرانجام امور به دست خداوند متعال ویژگی بارز دیگر همسران شهدا است. خانم رشیدی‌فر، همسر سردار شهید شمس‌آبادی، می‌گوید: «بالاخره این دنیا زودگذر است؛ می‌گذرد؛ مهم آن دنیا است. ان‌شاء‌الله که آدم آن دنیایش خوب باشد و این دنیا دیگر با سختی و خوبی زندگی می‌گذرد بالاخره». همچنین در بدرقه همسرشان به میدان نبرد با داعش نیز همواره این مشی و سیره را داشته‌اند که عاقبت امور را به خدای یکتا بسپارند؛ خانم دلشاد، همسر شهید سخندان، بیان می‌کند که «همسر می‌گفتند که باشد، اگر نمی‌گذارید بروم، خودت برو جواب حضرت زینب را بده و بعد وقتی که این حرف را زد، اصلاً تمام بدنم واقعاً لرزید؛ اصلاً نمی‌دانستم که در برابر این حرفش من چه بگویم و واقعاً من خدایی فکر می‌کردم؛ می‌گفتم که خوب بالاخره نمی‌شود، بالاخره شوهر من توانایی این را دارد؛ نشستم فکر کردم و گفتم که شوهر من توانایی این را دارد و آگاهی این را دارد؛ چرا اجازه ندهم مثلاً برود؟ بالاخره الآن هم که دوست دارد، می‌سپارمش دست خدا...».

آخرین مقوله فرعی ذیل تقید اعتقادی، علاقه‌مندی این بانوان به فرهنگ شهادت و شهیدانه زیستن است. مطالعه کتب خاطرات خانواده شهدا، زیارت مستمر قبور شهدا، ثبت خاطرات و دل‌نوشته از همسر شهیدشان و انجام امور خیر برای فرزندان سایر شهدای مدافع حرم، از مهم‌ترین مقوله‌های فرعی شناسایی شده ذیل این مقوله است. خانم رضوی، همسر شهید هریری، در این باره می‌گوید: «باینکه بچه بودم، از مهر و عاطفه نسبت به همسر و این‌ها زیاد در جریان نبودم، ولی برایم خیلی جالب بود، اصلاً نمی‌دانم چه حسی بود که به همسران

شهادت خیلی ارادت داشتم و فقط هم خاطرات این‌ها را می‌خواندم. بعد که خاطرات همسران شهدا تمام می‌شد، می‌رفتم دنبال کسانی که حالا پدر، مادر، خواهر، برادر، دوست، هم‌رزم این‌ها بود. بعد می‌رفتم این‌ها را می‌خواندم؛ چون خاطرات همسران شهدا خیلی جالب بود، خاطراتشان خیلی جالب بود؛ مثلاً با سختی، از همدیگر جدا می‌شدند. آن لحظات جدائی‌شان را حتی بعضی‌ها را می‌خواندم، خیلی برایم قشنگ بود». خانم یعقوبی، همسر شهید بافنده نیز از بازی‌های دوران کودکی خود این‌چنین نقل می‌کند که «چون جو مذهبی داشتیم، آن زمان (دوران دفاع مقدس) خب هنوز جو همین بود دیگر... همه‌اش همین تشییع و مراسم و این‌ها؛ یعنی اکثر بازی‌های کودکی ما هم خواهر شهید بودیم و همسر شهید بودیم؛ نقش همین‌ها را قشنگ بازی می‌کردیم، هفته می‌گرفتیم، ختم می‌گرفتیم، چهلم می‌گرفتیم».

درباره مقوله اصلی دوم، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های شکل‌دهنده سبک زندگی همسران شهدا، به‌ویژه همسران شهدای مدافع حرم که شوهرشان در مرزهای جغرافیایی دیگری مشغول دفاع از حریم اهل‌بیت^(ع) بوده است، مقوله سازگاری و صبوری بسیار مشهود است. سازگاری با وضعیت اقتصادی همسران در شروع زندگی و کمبود امکانات مالی، سپس صبر و تحمل دوری در زمان رزم و صبر بر مصیبت از دست دادن همسران، نشان می‌دهد که این ویژگی منبعث از ارزش‌ها و باورهای دینی در تمام مقاطع زندگی یک همسر شهید، وجود دارد. خانم محمدی، همسر شهید علوی‌نسب، می‌گوید: «دیگر ما با هم زندگی کرده بودیم؛ فهمیده بودیم فرش‌مان زمین و سقف‌مان آسمان است. بله، عادت کرده بودیم؛ خانم حسن‌زاده، همسر شهید خاوری‌فر نیز از سازگاری و ساده‌زیستی زندگی خودشان این‌گونه بیان می‌کند که «خُب، الان مثلاً یک‌جوری است... می‌بینی همه، یخچال آن‌چنانی، ماشین ظرف‌شویی، لباسشویی... همه‌چیز دارند. توقع‌شان بالا است، ولی من خدا را شکر نه؛ نه من توقعاتم بالا بود نه شوهرم. من فکر می‌کردم همین‌که همدیگر را دوست داشته باشیم، همین کافی است، ولی این را نمی‌دانستم که او آسمانی است و من زمینی». علاوه‌بر این شیوه، ساده‌زیستی و سازگاری با شرایط مختلف زندگی، متأسفانه تحمل بعضی کج‌سلیقگی‌ها و

قضاوت‌های نادرست برخی اطرافیان نیز در زندگی همسران شهدا دیده می‌شود که بعضاً همراه با طعنه و کنایه همراه است؛ خانم قاضی‌زاده، همسر شهید حسن‌زاده، در این باره نقل می‌کند که «همه همسران شهدا از این موضوع ناراحت هستند؛ برای اینکه هیچ‌چیزی ارزش این را ندارد که تو عزیزت را بخواهی در مسیری بفرستی بخواهی به‌خاطر یا آن فرد اصلاً بخواهد به‌خاطری پولف از مثلاً جوانی‌اش، از این دنیا، از زندگی‌اش، رفاهش، آرامشش بگذرد که مثلاً پولی بخواهد به دست بیاورد؛ در مسیری برود که نه خواب راحتی دارد نه خوراک راحتی دارد».

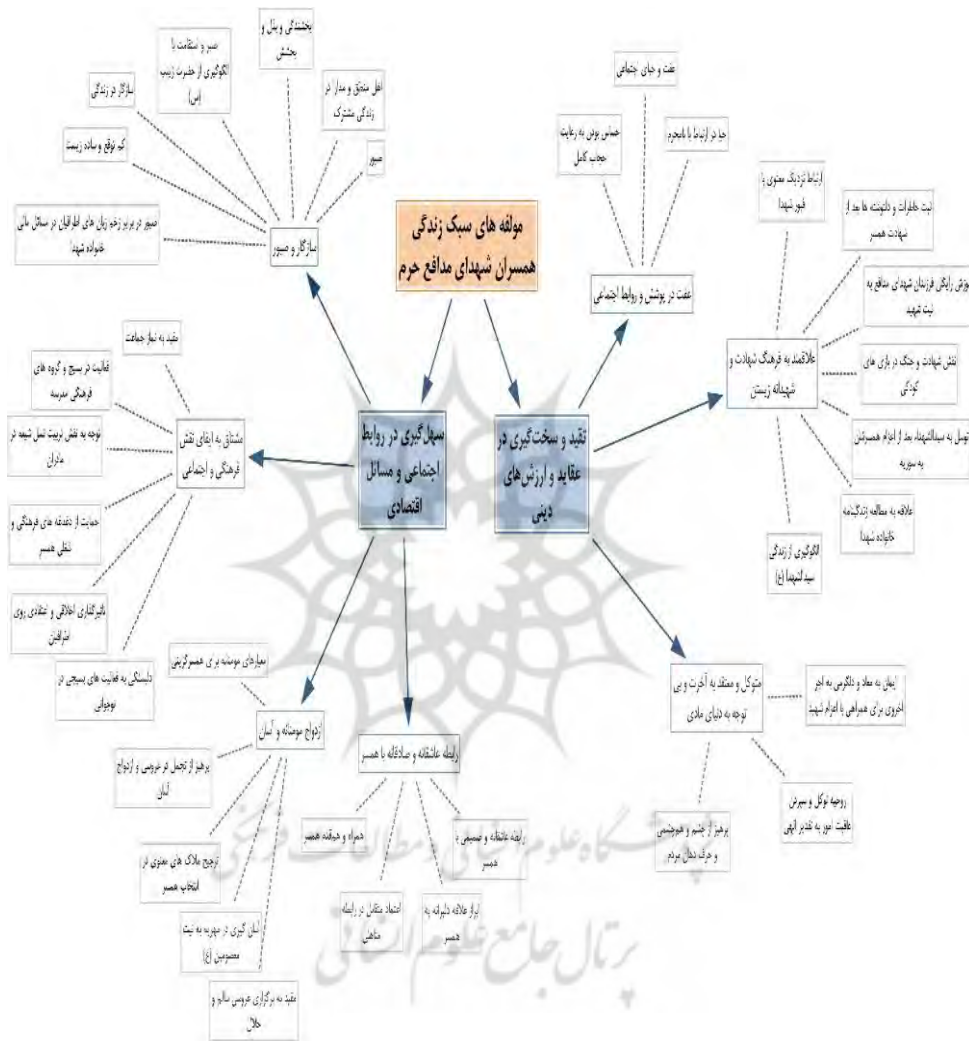
ویژگی دیگر مشهود در سبک زندگی همسران شهدا، به‌ویژه همسران شهدای مدافع حرم، وجود یک رابطه عاشقانه، صادقانه، مؤمنانه و صمیمی با همسران‌شان است. بنا کردن رابطه متأهلی بر مبنای اعتماد متقابل، یکی از شواهد این امر است. خانم دلشاد، همسر شهید سخندان، در خاطره گم شدن شناسنامه همسرشان در هنگام عقد محضری نقل می‌کنند: «به محمد گفتم که خ، ب باید شناسنامه‌تان را بیاورید که مثلاً اسم من را بنویسند توی شناسنامه شما. و بعد گفت که باشد و این‌ها. بعد آنجا حالا هرچه که می‌رفتیم و می‌گشتیم، شناسنامه پیدا نمی‌شد و بعد همه می‌گفتیم که وای کارمان اشتباه بوده است ولی خوب این برمی‌گردد به همین اعتمادی که بالاخره داشتیم و آن آشناییتی که داشتیم. و واقعاً شناسنامه ایشان گم شده بود»؛ در واقع، آن بنای اعتماد متقابل است که موجب می‌شود چنین صداقتی در زندگی این خانواده‌ها ساری و جاری شود. همچنین مقوله دیگری که کمتر بدان اشاره می‌شود، دلبری‌ها و ابراز علاقه‌های شدید در زندگی شخصی خانواده شهدا است؛ برای مثال، یکی از این همسران شهدا نقل می‌کند که «وقت درس خواندنم، استراحت می‌کردم؛ کف پای محمد که خواب بود، یک قلب کشیدم. بعد وسط قلبم نوشتم که دوستت دارم و این‌ها... بعد وقتی که صبح بلند شده بود، دید که کف پایش را نقاشی کردم و بعد خیلی خنده‌اش گرفته بود و خیلی از این کارم خوشش آمده بود». این نشان‌دهنده آن است که زندگی واقعی شهدا و

همسران‌شان سرشار از شور و شوق و محبت به یکدیگر بوده است و باوجود چنین حلاوتی، شهیدان دست از این دنیا کشیده و راهی مسیر شهادت شده‌اند.

ویژگی دیگر همسران شهدا، همراهی و هم‌قدمی با شهیدان بوده است که بی‌شک نمی‌توان در رسیدن به مقام شهادت شهیدان نقشی برای بانوان‌شان قائل نبود؛ خانم محمدی، همسر شهید علوی‌نسب، هنگامی که همسرشان مجبور به مهاجرت برای مأموریت کاری‌شان می‌شوند، این‌گونه نقل می‌کنند که «گفت: "زهرا اینجا دیگه به من احتیاجی نیست؛ بریم شهر دیگه." گفتم، نگاه کن، سید هادی، تو هر جا بروی، من میام." خیلی زن خوبی بودم ها! الان می‌فهمم چقدر خوب بودم، خدائیش الان می‌فهمم، می‌گیم ما هم زن هستیم، زن‌های دیگه هم زن هستند. الان مثلاً بعضی‌ها مشکلات دارند؛ ما دنبال مردهامان، گفتم هر جا می‌ری غیر ایران. ایران را ترک نکن، من این رو به او گفتم، گفتم حتی لب مرز هم باشه این ور عراق یا پاکستان، تا لب مرز هم میام، ولی اون ور پا نمی‌ذارم. این رو به او گفته بودم. دیگه رفتیم ایرانشهر». این روحیه از خودگذشتگی و ایستادگی در کنار همسر، یکی از موارد پرتکرار در مصاحبه‌های پژوهش حاضر بوده است.

ویژگی آخر همسران شهدای مدافع، اشتیاق به ایفای نقش فرهنگی و اجتماعی در زمان زندگی و همچنین پس از شهادت همسرشان است؛ برای مثال، پایبندی به شرکت فعال در برنامه‌های بسیج در دوران نوجوانی و دانشجویی یا التفات داشتن به جایگاه ویژه مادری در تربیت نسل شیعه، از مواردی است که در این دسته جا گرفته‌اند؛ همچنین پس از پایان زندگی دنیایی شهید، برخی از همسران شهدا دست از مجاهدت فرهنگی برنداشته و نقش تأثیرگذاری در دعوت سایر بانوان و اطرافیان به سیره شهدا و منش زندگی انقلابی دارند. خانم رضوی، همسر شهید هریری، درباره یکی از دوستان نه‌چندان مذهبی‌شان این‌گونه نقل می‌کنند که «یک نفر یعنی کاملاً تغییر کرد. ما از زمانی که با همدیگر دوست صمیمی شدیم تا گذشته، یک همکلاسی بودیم، از زمانی که باهم دوست صمیمی شدیم تا ۲ سال بعدش که ما این ارتباط صمیمانه بود خیلی تغییر کردند یعنی کاملاً آن اعتقاداتش آن‌هم به‌ظاهر مشخص بود

هم به باطن، خیلی الحمدالله خوب بود ولی خوب باز تأثیرش بیشتر شد از زمانی که من شدم یک همسر شهید؛ همچنین حضور فعال در جمع‌های مذهبی و به‌ویژه تقید به اقامه نماز جماعت، یکی دیگر از جلوه‌های سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم است.

شکل ۱. شبکه مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی در سبک زندگی زنان تراز انقلاب اسلامی

در مجموع، سبک زندگی خانواده شهدای مدافع حرم، در بردارنده مجموعه‌ای از باورهای قلبی، دینی و اعتقادی در کنار ویژگی‌های شخصیتی، اخلاقی و رفتاری است که موجب شکل‌گیری یک فضای سالم در خانواده‌ای می‌شود که شهیدی در آن پرورش می‌یابد. شبکه مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی استخراج شده از نرم‌افزار مکس کیودا نمودار مفهومی مقولات اصلی و فرعی سبک زندگی در نمودار شماره ۱، قابل مشاهده است و نشان می‌دهد که دو مؤلفه اساسی تقید اعتقادی در کنار سهل‌گیری در روابط اجتماعی و مسائل اقتصادی، چگونه تصویری از زندگی یک بانوی تراز انقلاب اسلامی را ارائه می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

انسان امروزی برای نیل به موفقیت و سعادت، به دنبال یافتن الگو و نمونه‌های مثالی موفق در ساحت‌های مختلف است. با اینکه این موضوع در معارف اسلامی و آیات قرآنی نیز مورد تأکید قرار گرفته که برخی از شخصیت‌های ممتاز برای سایر افراد در جایگاه الگو معرفی شده‌اند، اما همچنان چگونگی تمسک و نزدیک شدن به آن وجودهای برجسته، امری است که برای یکایک افراد جامعه یکسان نیست. در قرآن کریم، اشاره شده که «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» (احزاب، ۲۱) یا در جای دیگری به اسوه بودن همسر فرعون اشاره شده است: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ» (تحریم، ۱۱). با این حال، چگونگی نزدیک شدن به این اسوه‌ها و الگوها برای عامه مردم که از سطوح دانش و آگاهی متفاوت برخوردارند، مبهم است. در چنین وضعیتی، شناسایی و شناساندن شخصیت‌های برجسته و تراز در عصر حاضر، در جایگاه الگوهایی که در جهان امروزی زیسته‌اند و نمونه‌هایی در دسترس برای عموم افراد جامعه هستند، می‌تواند کمک‌کننده و سرعت‌دهنده راه تعالی جامعه باشد.

از این منظر، یکی از راه‌های شناساندن این الگوها، نمایاندن سبک زندگی و ویژگی‌های بارز رفتاری آنان در زندگی روزمره‌شان است. سبک زندگی، با توجه به نگرش‌های دینی و اسلامی، مجموعه‌ای از ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌هاست که

در بیشتر مواقع در میان افراد ظهور می‌کند و شماری از افراد، صاحب یک نوع سبک زندگی مشترک و خاص می‌شوند؛ درواقع، سبک زندگی، همان راه و روش و عادات زندگی روزمره افراد است که نشئت گرفته از باورها و اندیشه‌های ذهنی آنها است. از این منظر، می‌توان سبک زندگی را معادل شیوه «زیستن» افراد و جوامع دانست؛ بدین ترتیب، سبک زندگی مقوله‌ای است که در ارتباط مستقیم با حوزه‌های گوناگون انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی همچون دین، عقلانیت، مصرف فرهنگی و افکار و عقاید مذهبی است؛ بنابراین، گروه‌های مختلف سبک‌های زندگی مختلفی را برای خود بر ساخته یا برمی‌گزینند.

زنان که سنگ‌بنا و محور جامعه بشری هستند، همواره نقش بسزایی در شکل‌گیری فرهنگ جوامع و به‌ویژه، فرهنگ اسلامی داشته‌اند. به‌ویژه که نقش محوری آنها در خانواده و تربیت نسل آینده تعیین‌کننده و حائز اهمیت است. از این جهت، واکاوی و تحلیل سبک زندگی گروهی از زنان که در جامعه ایرانی دارای جایگاه ویژه و متعالی در اذهان عمومی هستند، به‌منظور شناسایی مؤلفه‌ها و ویژگی‌های سیاسی-اجتماعی سبک زندگی بانوان در تراز انقلاب اسلامی در دستور کار قرار گرفت. درنهایت، با تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته با تعدادی از همسران شهدای مدافع حرم با عنوان نمونه‌هایی از بانوی تراز انقلاب اسلامی، دو مقوه اصلی شکل‌دهنده سبک زندگی این بانوان با عنوان «تساهل اجتماعی و اقتصادی» و «تقید اعتقادی» به دست آمد. یافته‌های به‌دست آمده، تا حد زیادی با پژوهشی که از سوی محمدی نیکو و همکاران (۱۴۰۱) نیز انجام شده بود، همخوانی دارد؛ به این معنا که سبک زندگی سالم و موفق همسران شهدای مدافع حرم، توأمان، آمیزه‌ای از ابعاد اجتماعی و اعتقادی این بانوان را دربر می‌گیرد؛ درواقع، این دو مقوله نشئت گرفته از مبدأ و مقصد ارزشی و اعتقادی این گروه است که در سبک زندگی روزمره و دنیایی ایشان عینیت یافته و جاری شده است. توجه به آخرت، به‌نحوی که گذشتن از عزیزترین افراد و لذت‌های دنیا، موجب بروز برخی عادات و رفتارها در سبک زندگی این بانوان شده است؛ برای مثال، زندگی همسران شهدای مدافع حرم تا قبل از شهادت همسرانشان، بستر ساخت‌وساز یک زندگی مشترک و ایده‌آل

به لحاظ ارزشی و ایدئولوژیک است که در نهایت، زمینه‌ساز به دست آمدن توفیق شهادت در راه حق برای یکی از اعضای آن خانواده (همسر) می‌شود. دل‌کندن از شریک عاطفی زندگی یا همراهی وی در محیط‌های پرخطر جنگی، کارهایی است که به صورت عادی از یک زن مورد انتظار نیست؛ اما در شرایطی که نگرش اخروی بر مدار ارزش‌های اصیل اسلامی به میان باشد، اینگونه رفتارها در سبک زندگی بانوی تراز انقلاب اسلامی، ظهور و بروز پیدا می‌کند و او را از سایرین متمایز می‌سازد؛ همچنین این منش و سبک زندگی پس از شهادت مدافعان حرم، در قالب دیگری و این بار با عنوان الگوی زیست انقلابی یک زن مؤمن در دل گفت‌وگوهای انقلاب اسلامی به حیات خود ادامه می‌دهد؛ در واقع، توجه توأمان به ابعاد مادی و معنوی زندگی، اصالت‌بخشی به زندگی مشترک زناشویی، اتصال عاطفی و معنوی به حضرات معصومین (علیهم السلام) و تحمل سختی‌ها و رنج‌های زندگی در حال و هوای جنگی، ویژگی منحصر به فردی است که تاب‌آوری این بانوان را در برابر فراز و نشیب‌های زندگی با یک رزمنده مدافع حرم، بالا برده و از آنان الگویی معاصر، مناسب و در دسترس برای عموم دختران و زنان ایرانی بر ساخته است.

به‌طور کلی، به نظر می‌رسد، تجربه سختی‌های متعدد زندگی با یک فرد مجاهد، مانند دوری از همسر یا نبود کمک در تربیت فرزندان، همراه با خودساختگی قبل از ازدواج، به دلیل داشتن معیارهای مؤمنانه در همسرگزینی و آسان‌گیری در مسائل مادی زندگی، سبب شده تا شیوه زیستن و نوع نگرش همسران شهدا در میان هم‌نوعان خود متمایز و جالب توجه باشد. از سوی دیگر، سخت‌گیری توجه دائمی به اعتقادات اسلامی، توسل به ائمه معصومین (علیهم السلام) و سخت‌گیری در مراودات و ارتباطات اجتماعی و رعایت حدود شرعی موضوعی است که در سبک زندگی همسران شهدای مدافع حرم خودنمایی می‌کند و بخش عمده‌ای از سبک زندگی ایشان را شکل می‌دهد. همچنین برخی مشکلات که در ادامه زندگی و پس از شهادت همسر، برای این بانوان پیش می‌آید، همسو و تسهیل‌کننده یافته‌های پژوهش زیبایی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) نیز هست؛ چراکه بهره‌مندی از مهارت مدیریت روابط

اجتماعی و عاطفی یا تاب‌آوری اعتقادی یک همسر شهید پس از شهادت شوهر، تأثیر بسزایی در کیفیت و سبک زندگی وی خواهد داشت. در پژوهش خنجری و همکاران (۱۴۰۲) نیز که چالش‌های پیش‌آمده در عرصه روابط اجتماعی و خانوادگی همسران شهدای مدافع حرم مورد بررسی قرار گرفته، باتوجه‌به تربیت و خودسازی متناظر با یافته‌های پژوهش حاضر، این چالش‌ها تا حد مطلوبی جبران‌پذیر است و می‌تواند در فرآیند تربیتی نسل‌های آینده، کاهنده بخشی از آلام این گروه واقع شود.

لازمه اتخاذ برخی تصمیمات در زندگی خانواده شهدا، مانند راضی شدن به فرستادن همسر و عزیزترین فرد یک زن به میدان رزمی که بازگشت از آن هیچ قطعیتی وجود ندارد، به‌گونه‌ای است که فراهم آوردن شرایط ایده‌آلی از زندگی رشدیافته معنوی جز با انتخاب یک سبک زندگی مؤمنانه میسر نیست. همان‌گونه که پیش از این نیز بیان شد، به‌کارگیری سبک زندگی منطبق بر اصول اسلامی برای همسران شهدای مدافع حرم در دو ساحت خانوادگی و حیات اجتماعی، حائز اهمیت بسیار است؛ در واقع، تقید و سخت‌گیری در اصول اعتقادی، تضمین‌کننده ثبات خانوادگی این بانوان است؛ از سوی دیگر، پس از شهادت همسر، آسان گرفتن مسائل اقتصادی و امکان‌کنش‌گری اجتماعی می‌تواند تا حد زیادی شیوه زیستن این بانوان را حتی پس از شهادت همسران‌شان به سبک زندگی اسلامی و الگوی زن تراز انقلاب اسلامی نزدیک گرداند. با این توضیح، همچنان تعمیق و بررسی ابعاد بیشتر و جزئی‌تر زندگی این گروه از فداکاران جامعه به‌شدت مورد نیاز است و می‌تواند موضوع پژوهش‌های آینده در این حوزه باشد.

محدودیت پژوهش

در فرآیند این پژوهش، دسترسی به بسیاری از همسران شهدای مدافع حرم با عنوان مصاحبه‌شونده به دلایل جغرافیایی، امنیتی و اجتناب از ریا و دلایل اخلاقی، محدود بود. همچنین برخی از این بانوان به دلایل مختلفی نظیر محدودیت‌های خانوادگی و ملاحظات امنیتی، حاضر به انجام مصاحبه نشدند. پرداختن به برخی جزئیات زندگی و مشکلات و

سختی های زندگی پس از شهادت همسران، به صورت مبسوط نیز بنا به ملاحظات اجتماعی و اخلاقی میسر نشد.

منابع

قرآن کریم.

آدلر، آلفرد (بی تا). معنی زندگی، (شکیباپور، مترجم). تهران: مؤسسه انتشارات شهریار.
آسابرگر، آرتور (۱۳۷۹). روش های تحلیل رسانه ها، (پرویز اجلالی، مترجم). تهران: مرکز مطالعات و تحقیق رسانه ها.

بودریو، ژان (۱۳۸۹). جامعه مصرفی، (پیروز ایزدی، مترجم). تهران: نشر ثالث.
تاجبخش، غلامرضا (۱۳۹۹). واکاوی سبک نوین زندگی در عصر پساکرونا، فصلنامه علمی مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، ۳۵، ۳۴۰-۳۶۰.

جعفری، محمدتقی (۱۳۷۹). فلسفه دین، گردآوری عبدالله نصری. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

خمینی، روح اله (۱۳۷۶). آیین انقلاب اسلامی. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
خنجری، محدثه؛ خدابخشی کولایی، آناهیتا و اله داد، رضوان (۱۴۰۲). واکاوی تجارب زندگی همسران شهدای مدافع حرم: یک مطالعه پدیدارشناسانه، روان شناسی نظامی، ۱۴ (۵۶)، ۷۵-۹۵.
رضوی طوسی، معصومه و شعبانی اصل، فاطمه (۱۳۹۱). چیستی سبک زندگی، مجله مطالعات سبک زندگی، ۱، ۱۸۵-۱۹۰.

زیبایی نژاد، معصومه؛ برجعلی، احمد؛ اسمعیلی، معصومه؛ کلانتر هرمزی، آتوسا و عسگری، محمد (۱۳۹۹). واکاوی عوامل شروع پویا در همسران شهدای مدافع حرم، مطالعات راهبردی زنان، ۲۳ (۸۹)، ۱۶۳-۱۸۴.

شریفی، احمد حسین (۱۳۹۱). سبک زندگی به عنوان شاخصی برای ارزیابی سطح ایمان، نشریه معرفت فرهنگی و اجتماعی، ۳، ۴۹-۶۲.

فلاح تفتی، فاطمه (۱۴۰۰). طراحی الگوی سبک زندگی دینی زنان: پژوهشی مبتنی بر وصیتنامه شهدای زن در دفاع مقدس، فصلنامه فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده، ۵۶، ۷-۴۰.

کاوایانی، محمد (۱۳۹۱). سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
کوزر، لویس و روزنبرگ، ب (۱۳۷۸). نظریه های بنیادی جامعه شناسی. تهران: نشر نی.

واکاوی سبک زندگی بانوی تراز.../ مریم گودرزی و عزت‌السادات میرخانی ۱۴۹

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲). تجدد و تشخیص؛ جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، (ناصر موفقیان، مترجم). تهران: نشر نی.

محمدی نیکو، مرضیه؛ رضاپور میرصالح، یاسر و متقی دستنایی، شکوفه (۱۴۰۱). کاوشی در سبک زندگی همسران شهدا جنگ تحمیلی: یک مطالعه کیفی، مطالعات دفاع مقدس، ۸ (۳۱)، ۱۵۷-۱۸۳.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). سیری در سیره نبوی. تهران: صدرا.
مقیم فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۷). مؤلفه‌های سبک زندگی شهدای مدافع حرم، جامعه‌شناسی سبک زندگی، ۳ (۹)، ۱۵۷-۱۸۷.

مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶). دین و سبک زندگی. تهران: انتشارات دانشگاه تمام صادق^(۴).
موسوی خامنه‌ای، سید علی. وبگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای؛

<https://farsi.khamenei.ir/>

هدایت‌نیا، فرج اله (۱۳۹۵). الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه. تهران: لشکر فرشتگان (سازمان بسیج جامعه زنان کشور).

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgments of taste*, London: R.K.P.

Evanse, D and T. Jackson (2007). *Towards a Sociology of Sustainable Lifestyles*, University of Surrey.

Hsiu-Fang Hsieh & Sara E. Shanon (2005). "Three Approaches to Content Analysis", *Qualitative Health Research*, 15(9).

Thyra C. Uth (1996). *Definition of Lifestyle and its Application to travel behavior*. PhD student. Department at the Aarhus school of Business. Aalborg, Denmark.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی